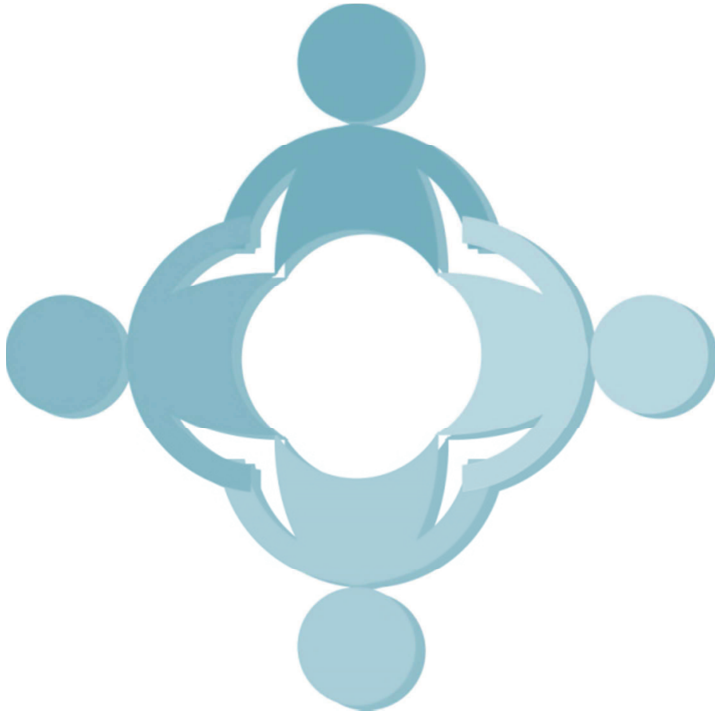

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ**

I. GENÇ AKADEMİSYENLER SEMPOZYUMU

BİLDİRİLER
6 - 7 Kasım 2013

GAZİ ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

**NOT: BİLDİRİLER KİTABINDA YER ALAN BİLDİRİLERİN
İÇERİĞİNDEN TAMAMEN YAZARLARI SORUMLUDUR**

Basım Yılı ve Yeri: 2014 - Ankara

Baskı

Epamat Basım Yayın Ltd. Şti.
Merkez Sanayi Sitesi
583. Sokak No: 35 İvedik - Ankara
Tel: 0312 394 48 63

I. Genç Akademisyenler Sempozyumu (6 - 7 Kasım 2013)

Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi © 2013

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Ahmet BİCAN ERCİLASUN
Prof. Dr. Altan ÇETİN
Prof. Dr. Ayla KAŞOĞLU
Prof. Dr. Fatma ÖZKAN
Prof. Dr. Hakkı ACUN
Prof. Dr. Kâzım SARIKAVAK
Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN
Prof. Dr. Naciye YILDIZ
Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT
Prof. Dr. Yakup KARASOY
Doç. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ
Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ
Yrd. Doç. Dr. Evrim ÖLÇER ÖZÜNEL
Yrd. Doç. Dr. Gülcan ÇOLAK-BOSTANCI

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Altan ÇETİN
Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ
Yrd. Doç. Dr. Gülcan ÇOLAK-BOSTANCI
Öğr. Gör. Recep Batu GÜNÖR
Arş. Gör. Barış SADAY
Arş. Gör. Dinçer APAYDIN
Arş. Gör. Harun CEYLAN
Arş. Gör. İbrahim YILMAZ
Arş. Gör. Nasrullah UZMAN
Arş. Gör. Selcen KOCA SARI

İÇİNDEKİLER

Takdim	1
---------------------	---

Edebiyat Fakültesi 75. Yıl Konferans Salonu (6 Kasım 2013)

Nesrin AYDOĞAN İŞLER

Atik Ali Paşa'nın Baniliğindeki Camiler ve Bunların Osmanlı Mimarisindeki Yeri.....	3
---	---

Erman YANIK

Antik Çağ'ın Sessiz İnsanları: Sağır ve Dilsizlerin Dünyasına Genel Bir Bakış	25
---	----

Bilal KOÇ

Türk Ordusunda Muharip Unsur Olarak Fil'in Kullanımı: Alt Kıta Örneği	41
---	----

Mehmet ŞEKER

Yeşbek Tarihi ve Vekâyi' Et-Türkmân'a Göre Timur	59
--	----

M. Fatih YALÇIN

Türk Memlûkler Döneminde Tahta Çıkan Saltanat Naibleri	71
--	----

Burcu ÖNEL

Siyasal Bir Aktör Olarak Bizanslı İmparatoriçeler.....	85
--	----

İbrahim YILMAZ

Kuşların Dili Mesnevilerinden Hareketle Gülşehrî ve Nevâyî'nin Dil ve Üslupları Üzerine Notlar	97
--	----

Arife Ece TOMBUL

Sıklık İncelemelerinin Bir Üslup Bileşeni Olarak Divan Şiirine Uygulanmasında Karşılaşılan Bazı Sorunlar111

Esra KILIÇ

Netâyicü'l-Ezhâr'dan Hareketle Siyâsî Belleğin Osmanlı Çiçek Kültürüne İzleri.....119

Hatice Kübra ÖZÇELİK

Divan Şiirinde Osmanlı Padişahlarına Yazılan Müzeyyel Gazeller131

Petek Ersoy İNCİ

Somut Olmayan Kültürel Miras ve Ankara'da Geleneksel Bir Çocuk Oyunu: Mangala.....155

Emine ÇAKIR

Nazar İnancının Türk-İslam Senkretizmi Açısından İncelenmesi169

Hilal ERDOĞAN

Şehir Folkloru Örneği Olarak Cafe Amanlar185

Hüseyin AKBAŞ

XX. Yüzyıl Harezmi Makam Müziğinde Terminoloji Sorunları.....197

Kübra ÖNALAN

Endülüs Emevi Devletinde Kadın ve Toplumdaki Yeri211

Emine Burcu HALAÇOĞLU

Darende Zengibar Kalesi, I. Kılıç Arslan ve Danişment Gazi Dönemi Darende Hareketleri.....219

Hatice GAMLI

Türk Dış Politikası Ekseninde Johnson Mektubu (Basın Örneği)227

Atila ZORLU

Kadro Hareketi ve Kadrocular239

Irmak KARABULUT

I. Dünya Savaşı Öncesi El Konulan Gemiler; “Sultan Osman” ve “Reşadiye”259

İpek BOLAT

The New York Times Gazetesinde II. Abdülhamit’in Tahttan İndirilmesi283

Abdullah TOK

Başlangıçtan I. Dünya Savaşına Türk-Amerikan İlişkileri295

Edebiyat Fakültesi

75. Yıl Konferans Salonu

(7 Kasım 2013)

Cemile KINACI

Kazak Sovyet Devri Romanı Akbilek’te “Öteki Rus” İmajı319

Tolga ARSLAN

Afganistan Özbek Türkleri Muhaceret Edebiyatında Süreli Bir Yayın: Çavuş335

Gülşah YILMAZ

Kazan Tatar Atasözlerinde Çocuk347

Diñçer APAYDIN

Kayıp Şair Mehmet Mesih ve Millî Mecmua’daki Şairliği363

Yerlan ZHİYENBAYEV

Muhtar Avezov’un “Yetim” ve Sabahattin Ali’nin “Ayran” Hikâyelerinin Yapı Bakımından Karşılaştırılması391

Esra ŞAHBAZ

Louis Aragon’un Şiirlerine Psikanalitik Bir Yaklaşım.....419

Duygu OYLUBAŞ

Türk Edebiyatında Lilith: 2000 Sonrası Türk Romanında Havva'dan Önceki Kadın.....433

Nuray TAMİR

Bir Adlandırma Problemi: Batı Türkçesinin İlk Dönemi451

Hüseyin YILDIZ

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bazı Kelimelerde Görülen {+Lama} Yapısı ve Gramatikalleşme Yolunda Bir Örnek.....469

Musa SALAN

Ermeni Kıpçakçasındaki *-Ganlan-/-Maganlan-* Yapısı ve Tarihî Türkçedeki "İsim-Fiil+Yapım Eki" Yapıları Üzerine.....483

Ayşe KILIÇ

An-Tsang'ın Şiirindeki Budist Terimler Üzerine509

Furkan ÖZKUL

Kutadgu Bilig'de Tanrı ve Nitelikleri.....543

Mustafa AYSAL

Garipname'de Peygamber İsimleri569

Melike UÇAR

Kim ve Ne Sorularıyla Oluşmuş Bazı Kalıp İfadelerde -Sa Ekinin Sıfat-Fiil İşlevi Olabilir Mi?587

Muammer YÜCAL

Uygurca Altun Yaruk'a Ait Berlin Turfan Koleksiyonlarında Korunan U 1983 Numaralı Belgenin Düşen Satırlarının Onarımı595

Mehmet ÖZBERK

N.D. Teleşov'un 'Sreda' Edebi Topluluğu.....603

Tuğba GÜNÖR

A.S. Puşkin ve Çarlık Rusya'sı.....617

Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

I. Genç Akademisyenler Sempozyumu

6-7 Kasım 2013

ERMENİ KIPÇAKÇASINDAKİ -GANLAN-/-MAGANLAN- YAPISI VE TARİHİ TÜRKÇEDEKİ “İSİM-FİİL+YAPIM EKİ” YAPILARI ÜZERİNE

On the form *-gAnlAn-/-mAgAnlAn-* in Armeno-Kipchak and forms
“verbal noun/participle + formative” in historical works of Turkic

Musa SALAN*

Özet

Tarihî Kıpçak Türkçesinin önemli bir kolu olan Ermeni-Kıpçak Türkçesi XVII. yüzyılda üç farklı dil olan Lehçe, Ukraynaca ve Ermenicenin kullanıldığı bir bölgede (bugünkü Ukrayna'nın batısı ve Polonya'nın doğusu) tebarüz etmiş ve yaygın ismine öncülük eden Ermeni orijinli Gregoryen alfabesi ile yazıya geçirilmiştir. Kıpçak dilini benimseyen Ermeniler tarafından mı yoksa Gregoryen mezhebine intisap eden Kıpçaklar tarafından mı konuşulduğu hâlen tartışmalı olan bu dilde; çıkış bölgesi, yakın temaslar ve çeviri faaliyetleri dolayısıyla Türkçenin doğal seyri dışına çıkan sentaktik ve morfolojik özellikler meydana gelmiştir. Bu yazıda ele alınan *-gAnlAn-/-mAgAnlAn-* yapısı Türkçe ekleşme sistemine aykırı olmamakla birlikte tarihî Türkçe içerisinde nadir bir eğilimin örneğini teşkil etmektedir. Çalışmada tarihî Türkçede kullanılmış benzer (olumsuz çekim isim-fiil + yapım eki yapıları ve isim-fiil + yapım eki yapıları) yapıları barındıran örnekler paylaşılarak Ermeni-Kıpçak Türkçesinde ortaya çıkan bu yapının neden orijinal bir şekil olduğu, neden daha az tercih edilir bir yapı olduğu ve

* Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

bu yapının oluşmasında kontakt dillerinin ne derecede etkili olduğu sorgulanacaktır.

Anahtar kelimeler: Ermeni-Kıpçak Türkçesi, morfoloji, kelime yapımı, sıfat-fiil, isim-fiil.

Abstract

As a significant branch of Old Kipchak language, Armeno-Kipchak appeared in XVIIth century in an area which Polish, Ukrainian and Armenian were spoken (the West of present-day Ukraine and the east of present-day Poland) and it was written by Armenian alphabet which leads it to be called "Armenian". On the language which is uncertain whether it belongs to Armenians who adopted Kipchak language or Kipchaks who converted to the Gregorian sect of Christianity, occurred some syntactical and morphological features which seem unnatural to original process of Turkic languages due to the area which it originates, through close contacts and translated works. The form -gAnlAn-/-mAgAnlAn- which has been surveyed in the paper, appears as an example of a rare inclination in historical Turkic even though it is compatible with the agglutination system of Turkic. In the light of similar forms documented in historical texts of Turkic (negated participle/gerund + formative suffix and participle/gerund + formative suffix), it will be investigated that why this is an original form, why it is less preferable and to what extent contact languages are influencing on this inclination.

Keywords: Armeno-Kipchak, morphology, word formation, participle, gerund.

0. GİRİŞ

XVII. yüzyılda Ermeni harfleri ile kayda geçen Kıpçakça hâlâ pek çok açıdan incelenmeyi beklemektedir. Ermeni harfli bu metinleri meydana getiren topluluğun etnik yapısı henüz netleşmemiş olsa da onların en azından Ermenice ve Kıpçakça dillerinde iki dilli olduğu söylenebilir (bk. Clauson, 1971; Aynakulova, 2009 vd.). Bunun yanında metinlerin tebarüz ettiği Lviv ve Kamenets-Podolsk bölgesi iki Slav dili

olan Lehçe ve Ukraynancanın kesiştiği bir nokta olduğu için Ermeni Kıpçakçası bu iki dilin de ciddi etkisine maruz kalmıştır (bk. Tryjarski, 2001: 301-326). Dolayısıyla Ermeni Kıpçakçasında beliren ilgi çekici temayüllerde dil kontaklı göz önünde bulundurulması gerekir.

Bu yazıda dikkat çekilecek olan Ermeni Kıpçakçası *-gAnlAn-* ve *-mAgAnlAn-* ek dizisi, bu şekliyle tarihî Türkçede bulunmamanın yanı sıra kendi sahasında da nadir rastlanan bir sistemdir.¹ Yazının devamında görüleceği üzere, bu ek dizisinin saptandığı metinler dışarıda bırakılırsa Ermeni Kıpçakçası daha ziyade analitik yapıları tercih etmiştir.

Ermeni Kıpçaklarının, yahut Ermeni harfli Kıpçakça metinleri vücuda getiren topluluğun, etnik kökenleri tartışmalıdır (bk. Çengel 2012: 21-23; ayrıca bk. Aynakulova 2009). Yazının asıl amacı bu meseleyi ele almak olmadığından burada ayrıntılı bilgi verilmeyecektir.

0.1. Kapsam ve Sınırlılık

Ermeni Kıpçakçasında yukarıda bahsi geçen ek dizisine sahip 16 fiil bulunmaktadır. Bunların dokuzu olumsuz, yedisi ise olumlu çatılıdır. Fiillerden üçü *+lA-* isimden fiil yapım eki üzerine ettirgenlik eki *-t-* almıştır; ancak sınırlı sayıda örnek olduğu için bunlar dışarıda bırakılmamıştır.

Bu yapının tarihî Türk yazı dillerinde karşılığı aranırken, kapsam *fiil* şekilleri olarak daraltılmıştır. Bununla birlikte, bu ek dizisine sahip; fakat *isim* olan örneklere literatürdeki konumlarının tespiti adına değinilmiştir.

İsim-fiil (*ad-fiil*, *sıfat-fiil*, *zarf-fiil*) eklerinin, üzerine geldikleri fiillerle kaynaşarak leksik bir malzeme olması çok olağandır. Ancak bu çalışmada, tarihî Türkçe kapsamında, isim-fiil ekinin fiille kaynaştığı örnekler değil, ardına gelen yapım ekleri ile kaynaştığı örnekler dikkate alınmıştır; zira Ermeni Kıpçakçasında tespit edilen örnekler de bu şekilde oluşmuştur.

¹ Bu, *-gAn* ekinin Eski Türkçede daha ziyade yapım eki karakterli oluşu, sonradan isim-fiillik (özel olarak sıfat-fiil) vasfını kazanışıyla ilgili olabilir. Bu konuya yazının devamında daha ayrıntılı bakılacaktır.

Kıpçakça şekillerin anlamları kullanılan kaynakların dilinde olup Türkçe çevirisi ile birlikte verilmiştir. Tryjarski, söz konusu şekilleri çoğunlukla başka maddeye göndermeli verdiği için, onun çalışmasında bizim ele aldığımız ek dizili şekillerin doğrudan bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu yüzden Garkavets'in verdiği Rusça karşılıklar ile yetinildi.

Sunulan Kıpçakça malzemenin Ermenice karşılıkları köşeli parantez içinde Gregoryen harfleri ile verilmiştir. Bu karşılıklar Garkavets'in *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie* adlı çalışmasının üçüncü cildinden alınmıştır.

Ek dizisinin görevini üstlenen analitik fiil şekilleri için sahada mevcut olan bütün örnekleri vermek, çalışmanın hacmini gereksiz olarak artıracığı için konunun anlaşılmasına yetecek kadar örnek verilmiştir.

0.2. Malzemenin Alındığı Kaynaklar

Ele alınan Ermeni Kıpçakça fiiller Edward Tryjarski'nin 1968-1972 yılları arasında dört fasikül hâlinde neşredilmiş olan *Dictionaire Armeno-Kiptchak – D'après Trois Manuscrits des Collections Viennoises*² adlı sözlük çalışmasından ve Aleksandr Garkavets'in 2010 yılında neşrettiği *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie - Kıpçakskiy Slovar, Tom-III*'den (ve kısmen *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie - Pamyatniki Dukhovnoy Kulturi Karaimov, Kumanov-Polovtsev i Armyano-Kıpçakov, Tom-II*, 2007) derlenmiştir. Bu iki çalışırın kullandığı vesikalar şunlardır:

I) Viyana'daki 311 No'lu Ermeni Mehitarist cemaati vesikaları (XVII. yüzyıl başları).

II) Erivan, Matenadaran'da bulunan 3522 No'lu, Lviv'li Avedika'nın gramer el kitabı (1634 tarihli).

Tryjarski'nin çalışması, adında da yer aldığı üzere Viyana yazmalarından oluşturulan bir sözlüktür ve dolayısıyla bir numaralı vesikayı içerir. Garkavets'in tarafımızdan kullanılan çalışması, Tryjarski'nin sözlüğünden çok sonra neşredildiğinden onun verilerini

² Buradan itibaren DAK kısaltması ile verilecektir.

de (aynen değil) ihtiva etmekte, bunun yanında iki numaralı vesikayı da içermektedir.

Bu iki vesikanın ortak özelliği gramer-sözlük tipinde kaleme alınmış olmalarıdır. Bu nedenle cümleler kısa tutulmuş, hatta kimi fiiller için sadece çekimli şekil verilmiş herhangi bir cümle örneği kullanılmamıştır.

0.3. Ek dizisini oluşturan -gAn ve +lAn- morfemleri

-gAn morfemi:³

Ele alınan ek dizisinin birinci unsuru olan bu morfem tarihî Türk yazı dillerinde tanıklandığı ilk örneklerde yapım eki ile sıfat-fiil işlevi arasında bir noktada iken Eski Türkçe döneminin sonuna doğru sıfat-fiil kimliği ağırlık kazanmış denebilir (Erdal, 2004: 156).⁴ Bu ekin ilk örneklerde partisip kimliğindeki tek soru işareti ekin olumsuz çatılı örneğinin mevcut olmayışıdır (Erdal, 2004: 291).

Karahanlı döneminde de geniş zaman sıfat-fiili olarak değerlendirilen bu morfem (bk. Ercilasun, 1984: 171-173; Hacıeminoğlu, : 167-168), olumsuz formuyla Harezmi-Altın Orda döneminde belirir: "*Yana çerigge keldi yörürde adaqıya taşlar tégdi, bu né igen? tédiler érse ün keldi: munı alyan hem peşimân bolur, almayan hem peşimân bolur. (Kısâsü'l-Enbiyâ, 177r 15-17) (Ata, 1997: 252; Ata, : 88, 93). Karamanlıoğlu; Hacıeminoğlu (1997: 170) ve Ata'dan farklı olarak, Kıpçak Türkçesi Grameri'nde bu eki geçmiş zaman sıfat-fiili olarak değerlendirmiştir (1994: 142). Eş zamanlı olarak Anadolu sahasına bakılırsa, bu ek yine geniş zaman işlevli olarak değerlendirilir (bk. Şahin, 2009: 76). Çağatay sahasında da, Bodrogligeti bu morfemin tamamlanmış, geçmiş eylemleri karşıladığını, yani kısacası *geçmiş zaman* sıfat-fiili olduğunu söyler (2012: 278-280). Ermeni Kıpçakçasında da yine ekin geniş zaman sıfat-fiili olarak sunulduğu görülmektedir (Pritsak, 1998: 135; Güner, 2013: 324). Eraslan daha*

³ Ekin yapısı ile ayrıntılı bilgi için bk. Eraslan, 1980: 38; Bayraktar, 2004 74-75.

⁴ Erdal, OTWF (3.324)'de yapım eki bahsinde değerlendiği fiilleri, bu partisibin kalıplaştığı örnekler olarak kabul etmekte, söz konusu ekin Ana Türkçede de yapım değil, çekim kategorisinde (yani fiilimsi görevli) yer almış olup, Eski Türkçenin son safhasında bu işlevi ile dile tekrardan döndürülmüş olabileceğini ifade etmektedir (2004: 10, 155).

toparlayıcı olarak *-GAn* sıfat-fiilinin (*-Ar, -Ur, -r / -mAz* ile birlikte) özellikle geçmiş ve şimdiki zaman ifadesi taşıdığını ifade eder (Eraslan, 1980: 8).

Serebrenikov ve Gacieva, *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı-Tarihî Gramerinde* Türkiye Türkçesi, Azerbaycan ve Gagauz Türkçesindeki *-An* “süreklilik (şimdiki zaman)” bildiren sıfat fiil olarak (2011: 195; ayrıca bk. İlker, 1997: 146), Kıpçak, Karluk ve Sibirya Türk dillerindeki *-kAn / -gAn* ise “geçmiş zaman sıfat-fiili” olarak ele alınmıştır (2011: 196; Eraslan, 1980: 77; ayrıca bk. Öner, 1998: 223-224). Yalnız, bu çalışmalar Oğuzcadaki *-An* ile diğer Türk dillerindeki *-GAN*’ı farklı kökenlere dayandırmaktadırlar ki, bu tarihî süreçle çelişmektedir.

+lAn- morfemi:

İsimden fiil yapan *+lA* eki ile fiilden fiil yapım eki *-n*’nin bütünleşmesi ile oluşan bu ek zamanla isimlerden geçişsiz fiil yapan kendine özgü, kompozit bir ek hâline gelmiştir (Erdal 1991: 509). Bu ekin anlam boyutu ilk olarak XI. yüzyılda *Divânü Lûgâti’t-Türk*’te ele alınmıştır. Kaşgarlı, bu ekle türetilen fiillerin şu anlamlara sahip olduğunu söyler:

- I) İsim kök/tabanın ifade ettiği şeye sahip olmak,
- II) Kendini isim kök/tabanın ifade ettiği şeyin cinsinden saymak, onun kılığına girmek,
- III) İsim kök/tabanın ifade ettiği şeyle kaplanmak, onunla var olmak,
- IV) İsim kök/tabanın ifade ettiği şeyi bir nitelikte, kategoride saymak (DLT-II: 269, 270; DLT-III: 198, 199).

Bu morfem, çok fazla bir fonksiyon değişikliğine uğramadan modern Türk dillerine kadar ulaşmıştır.

1. -gAnlAn- ve -mAgAnlAn- YAPISINDAKİ FİLLER

Bu ek dizileri, eklendiği fiile “-(y)An olmak” veya “-mAyAn olmak” anlamı katmaktadır.

1. 1. -mAgAnlAn- ek dizisi

etilmägänlän- [Erm. **անեղանալ**] ‘быть несотворенным, несозданным, произведенным’ (KPN-III: 510) // ‘yaratılmaz olmak; üretilmez, yapılmaz olmak’.

etilmägänläniyirmen [Vien 311:30r (KPN-II: 665)]

kesilmägänlän- [Erm. **անճատացելոցեմ**] ‘делать неразрезаемым, нечленимым’ (KPN-III: 686) // ‘kesilmez, bölünmez yarmak (= kesmemek, bölmemek)’.

kesilmägänlänisärmen [Vien 311:32r (KPN-II: 667)]

k’èsilmaganlansarmèni [Vienna 32r, 5 (DAK: 387)]

opranmaganlan- ‘быть, остаться необветшавшим’ [Erm. **անթափացելոցիմ**] (KPN-III: 1059), ‘devenir ou être indestructible, n’être pas sujet à la corruption, être immaculé?’ (DAK: 582) // ‘yıpranmaz, tahrip olmaz olmak/kalmak’

opranmaganlansarmen [Vien 311:30v (KPN-II: 666)]

opranmaganlansarm[én] [Vienna 30v, 21 (DAK: 582)]

sayilmaganlan- ‘становиться недойным, неиссточимым’ [Erm. **սայծորացելոցիմ**] (KPN-III: 1218) // ‘sağılmaz olmak; tüketilmemek(?)’

sayilmaganlansarmen [Vienna311:31r (KPN-II: 666)],

sayilmaganlansarm[én] [Vienna 31r, 19 (DAK: 656)]

talánmaganlan- [Erm. **անվապուտացելոցմ**] ‘быть неграбимым’ (KPN-III: 1371) // ‘talan edilmemek; soyguna uğramamak’

talánmaganlansarmen [Vien 311:31v (KPN-II: 666)],

talánmaganlansarm[én] [Vienna 31r, 19 (DAK: 731)]

tañlamaganlan- [Erm. **անխուզանալոցիմ**] ‘становиться неразборчивым, непривередливым’ (KPN-III: 1384) // ‘ayırt edilmez olmak seçilmez olmak’.

tañlamaganlansarmen [Vien 311:31r (KPN-II: 666)]

tanglamagansar[mén] [Vienna 31r, 13 (DAK: 735)]

teşkirilmägänlän- [Erm. **անայլայլի**] ‘становиться неизменным, неизменяющимся, неперемеңчивым, неменяющимся’ (KPN-III: 1432) // ‘değişmemek, sabit kalmak’

teşkirilmägänläniyir [Vien 311:28v (KPN-II: 663)]

teşk’irilmaganlaniyyir [Vienna 28v, 5 (DAK: 755)]

teşkirilmägänlät- [Erm. **անտարափոխել**] ‘делать неизменным, неизменяющимся, неперемеңчивым, неменяющимся’ (KPN-III: 1432) // ‘değişmeyen uarmak (=değiştirmemek) / sabitleştirmek’

teşkirilmägänlätiyirmen, teşkirilmägänlätiyirbiz [Mat 3522:320r (KPN-II: 669)]

turmaganlan- (KPN-III’te ve DAK’ta madde başı değil!)

yerinä turmaganlansarmen [Vien 311: 31v (KPN-II: 666)]

ierinda turmaganlansarmén [Vienna 31v, 17 (DAK: 786)]

1. 2. -gAnlan- ek dizisi

abranganlat- (-iyirmän / -biz) [Erm. **ապրեցուցանել**] ‘покровительствую в жизни, делаю защищенным, обеспечиваю защищенность’ (KPN-III: 17) // ‘himaye ediyorum, kayıyorum; koruma altına alıyorum’.

abranganlatiyirmen, abranganlatiyirbiz [Mat 3522:320’r (KPN-II: 673)]

aňlaganlat- [Erm. **ապօղփայլել ~ ք**] ‘объяснять, разъяснять, растолковывать, толковать’ (KPN-III: 113) // ‘açıklamak, anlatmak’.

aňlaganlatiyirmen, aňlaganlatiyirbiz [Mat 3522:320v (KPN-II: 673)]

çıxarılganlan- [Erm. **անկուածացելոցել ~ ք**] ‘быть выпущенным, выведенным, выработанным’ (KPN-III: 391) // ‘serbest bırakılmak, salınmak; çıkarılmak, çıkarım yapılmak; (ürün, mahsul) elde edilmek, üretilmek’

çıxarılganlansarmen [Vien 311:31v (KPN-II: 667)]

çixarilgansarmen⁵ [Vienna 31v, 7 (DAK: 663)]

salinganlan- (KPN-III'te yok!)

salinganlansarmen [Vien 311:31v (KPN-II: 666)]

salinganlasarm[én] [Vienna 311:31v (DAK: 663)]

toxtalğanlan- [Erm. ճաստեցիալ ~ ախ] 'устояться, становиться устойчивым, стойким, надежным' (KPN-III: 1473) // 'durulmak, sabit olmak, durağan olmak; emin, güvenilir olmak'

toxtalğanlandilar [Mat 3522:231v (KPN-II: 785)],

toxtalğanlandi [Mat 3522:231v (KPN-II: 785)]

toxunganlan-⁶ [Erm. ախլախացեղիս] 'быть затрагиваемым, задеваемым' (KPN-III: 1476) // 'dokunulmak; etkilenmek; incitilmek'

tövülgänlän- [Erm. ախլածախալոց] 'быть избитым, побитым, ушибленным, потолченным' (KPN-III: 1498) // 'dövülmek, ezilmek, berelenmek'

tövülgänlänsär [(Vien311:31v) (KPN-II: 666)]

2. EK DİZİSİNİN GÖREVİNİ ÜSTLENEN ANALİTİK YAPI

Yukarıda sunulan nadir şekillerin fonksiyonu birincil ve daha yaygın olarak aşağıda göreceğiniz analitik yapılarca icra edilir. -gAn ve -mAgAn sıfat-fiilleri +lAn- eki yerine bol-, tur-, çal-, ve +lAt- yerine de et-yardımcı fiilleri ile analitik bir sistematik oluşturur. -gAn bol-sistematığının, Ermeni Kıpçakçasından çok daha önce kullanılmaya

⁵ Tryjarski, yazıcı tarafından hatalı yazılan bu şekle bir ekleme yapmayıp olduğu gibi bırakmıştır (bk. DAK: 195). Bu şekil, Ermeni Kıpçakçasında -sAr gelecek zaman kip ekinin doğrudan -gAn sıfat-fiil eki üzerine gelerek böyle bir birleşik çekim oluşturmadığı için hatalıdır (bk. Pritsak, 1998: 127). Garkavets hem KPN-II'de (667) hem de KPN-III'te (391), bu çekimli örneğe +lAn ekini eklemiş ve belirtmek için italik hâlde yazmıştır.

⁶ Garkavets bu şekli KPN-III'te madde başı yapmış, bu maddede toxunganlansarmen çekimli şekli yanında köşeli parantez içinde de toxunulsarmen çekimli şeklini vermiştir (age.: 1476). KPN-II'de görülmektedir ki, bu örnek Viyana yazmalarında yer alır (age.: 666). Tryjarski'ye bakıldığında sadece toxunul- maddesi ve bu maddedeki toxunulsarmen çekimli şekline rastlanmakta, toxunganlan- biçimi bulunmamaktadır (age.: 773).

başladığı Eski Uygur Türkçesinde kayda geçen örneklerden anlaşılmaktadır (Eraslan, 1980: 79; Erdal, 1991: 386).

Bu örneklerin Ermeni Kıpçakçasındaki sıklığı, incelenen morfolojik şekillere nazaran çok daha yüksektir. Çalışmanın hacmi göz önünde bulundurularak, örnek sayısı tarafımızdan sınırlı tutulmuştur.

2. 1. -mAgAn + yardımcı fiil:

“...neçik bi bu aylanmaç blä viznavat etiy edilär, ki barça işlär dünyâda dokola yürüyirlär, yalyüz kendi Teñri teşkirilmäs da tepränmägän xaliyir.” (KPN-II: 334)

“Yoısa sen yalyüz toygan Ataniñ, xaysi aşira işlär dirlär yaratkan da xaysi yarıxta etilmägän turüyürsen, barčani bilip, barčani xuvatta da xolunda kensiniñ bolup.” (KPN-II: 453)

“Zera Apraham aytmas, ki Łazaros bolmas edi tirilärgä yebermägän bolma, da ne bogaç boliy edi, ki Apraham yebergäy džaniñ Łazarosnuñ, evet ki Łazaros ölüdän turgay.” (KPN-II: 510)

“Egär tutulmagan bolgay anıñkibik isi iştä, soñra xaytkay da babas alniña xosdovanel bolgay, da anıñ din atası añar ludž bermäx keräk anıñ ol artıxsı işi üçün yazıxlı, ölümünä diyin k’risdânliktän kerı bolmaç keräk anıñkibik yazıx etüçi, neçik kişi öldürgäy, törä alay körgüziyir.” (KPN-I: 197)

“Da munu alay ayirip, egär atasiniñ tirliki vaıxtına anıñkibik borç etkän bolsa, da atası tirliki vaıxtına añar nemä çıxarmagan bolsa edi, ne atası, ni xardaşları borçlu tügüllär ol borçnu tölämä.” (KPN-I: 203)

“Xaytıp, bir tarbiyat çeşövsüz da ayirilmaıxsız birlänmäx üçün aytiliyir, da dügül zmoncen’e üçün, da eki tarbiyat n’ezmonconiy üçün da teşkirilmägän bolganı üçün, da dügül ayirilmaıx üçün, eksi dä uyıap’arlıx yerindädirlär.” (KPN-I: 585)

“Muy laskaviy pan’e voyc’e, biylär, ayalar da dobrodiylärim benim, džuvap beriymen bu türlü aktornuñ gileyinä da protestaciyasına xarşı, ki maña zatat etiyir, ki men Teñridän xorıxmagan da eldän uyalmagan bolgaymen.” (KPN-I: 945)

2. 2. -gAn + yardımcı fiil:

“Egär unutup esäx biz atin Teñrimizniñ bizim ya salgan bolgay xolumuz bizim teñrilärgä yat.” (KPN-I: 49)

“Unutulgan **boldum** men, neçik ölü, yüräktän, da **boldum** men neçik sayit tas bolgan.” (KPN-I: 42)

“İşitiñiz bunu, barça džinslar, çulaç çoygan **boluñuz**, barçañiz, ki turupsiz dünyâda.” (KPN-I: 50)

“Kimgä ki boşatsañiz yazıçlarin, boşatıl**gan** **bolgay**, da egär ki kimsäniñ tutsañiz, tutul**gan** **bolgay**.” (KPN-II: 131)

“Ya egär ki bolmagaylar volniy da özgä slub blä bay**lagan** **bolgaylar** ya egär ki yıllarni sposobni bu stanga bolmagay da özgä dä bar zakazani törä blä, çaysi ki keçmä tiymäs alarga, kimlär ki malženstvoga kiriyirlär, çaysi üçün övrätiyirbiz dayi aşaç.” (KPN-II: 152-153)

“Ne çadar yänä ögütlä**gan** **boldu**, aşaçlıç blä alıış etiy edi.” (KPN-II: 182)

“Evet Eyämizgä beriniñiz yimşaç yüräk blä, ki çanatları tibiñä aniñ yiy**gan** **bolgaysiz**.” (KPN-II: 184)

“Bu yerni oñaltma keräk: yaralagandır ya zabun, çasta; çaç ki yaman yüräkni aliyir, bunu keräk arıtma, ki çutçargan **bolgay**.” (KPN-II: 193)

“Çaydan Tértulianos beg subtelnê aytüyir: Çiçardiñ çarnından, ne ki odrivatsa bolüyir, çaysi pritomnidir, ne ki dir çadaylangan, prilonçoniydır, çaydan ki yıraçlangan **bolgay**, virivatsa bolüyir.” (KPN-II: 307)

“Kläsä oruč etip etsän igi, ki seniñ bu oruçun **bolgay** çabullu Biy Teñrigä, egär ki aniñ etsän haybatıñ üçün, adamlarniñ ki körün**gan** **bolgaysen** da ki maçtagaylar seni, almassen tölövnü köktä.” (KPN-II: 343)

“Ayttım: boş, alaysa, aruvlattım yüräkimni, yuvıyım aruvluç bilä çollarımni, da **boldum** men aşaçlangan **künüzün** da azarlanmaçım benim ertä.” (Arıkan, 2006: 100)

“Biy, erkin bilä seniñ berdiñ, körkümä benim çuvat, çövürdüñ yüzüñnü seniñ mendän, da men **boldum** öçäşlängän.” (Arıkan, 2006: 54)

3. Tarihî Türk yazı dillerinde “isim-fiil + yapım eki” ek dizisi ile oluşturulan fiiller:

Tarihî Türkçede bu ek dizisine sahip fiil örneği bulmak güç, tesadüf ettiğimiz tek örnek *Mukdaddimetü'l-Edeb*'deki *kısarla-sıkıştırmak* (Yüce, 1993: 144) ve bu fiilin dönüşlülük çatı eki *-n-* eki ile beraber *-mAk* ad-fiil eki ile kalıplaşmış şekli *kısarlanmak* 'zaruret, çaresizlik'tir (age.: 144). Bununla birlikte Eski Türkçede *-mAkllg*, *-mAkslz*, *-GUÇI*, *-GULUK* gibi pek çok isim şekli mevcuttur (bk. Ağca, 2010). Bu noktada zarf-fiil yapılarını dışarıda bırakıyoruz; çünkü onların *leksikalleşme* durumları, ad-fiil ve sıfat-fiil yapılarına nazaran çok daha düşüktür.

Divânü Lûgâti't-Türk'te iki fiil şekli dikkat çeker: *yawganlan-* 'yavan bulmak' (DLT-III: 116, 117) ve *türmeklen-* 'dürüm yapılmak' (DLT-II: 276). Bu örnekler ilk bakışta, Ermeni Kıpçak şekillerini andırmaktadır (daha ziyade *yawganlan-*); fakat aynı sözlükte bulunan *yawgan* 'yavan' (DLT-III: 37) ve *türmek* 'dürüm; kadınbudu denilen yemek' (DLT-I: 396, 473; DLT-II: 106) sözcükleri, bu fiil şekillerinin doğrudan fiil kök veya tabanı üzerine gelen Ermeni Kıpçak ek dizisi "isim-fiil + *lAn-*" gibi olmadığı, kalıplaşmış veya türetilmiş şekillerin +*lAn-* yapım eki ile tekrar türetildiğini gösterir.

Tarihî Türkçede Ermeni Kıpçak formuna en uygun fiil şekilleri Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesinde bulunmaktadır. Bu dönemde geniş zaman sıfat-fiili (*-Ar*, *-Ur*, *-r*) + *lAn-* eki ve bu sıfat-fiilin olumsuz formu, Ermeni Kıpçakçasındaki söz konusu ek dizisine benzer şekilde ve işlevde kullanılmıştır. Tarama sözlüğünden alınan örnekler en erken XIV. yy.'da en geç de XVIII. yy.'da tanıklanmıştır:

añlarlanmak 'anlar gibi görünmek' (TTS-I: 164; YTS: 10), "Et-teakkul [Ar.]: Bilmek ve anlamak ve añlarlanmak." (Terceman. XVI. 122)

bilürlenmek 'bilirim davasında bulunmak' (TTS-I: 562) "Sanında hikmetisin mantıkîsin // Bilürlendiñ bu ilmin mâ-bakisin." (Ga. Ra. XV. 130),

ederlenmek 'eder gibi, yapar gibi görünmek' (TTS-III: 1385), "Et-tehaşşu [Ar.]: Tevazu ve meskenet ederlenmek." (Terceman XV. 177),

gülerlenmek 'gülümsemek' (TTS-III: 1855; YTS: 102), "Eğer felek bir dem berk urup gülerlenürse hemin dem gözünden müzünler dökülüp ağlasa gerek." (Maârif. XV. 197),

içerlenmek 'içer gibi görünmek' (TTS-III: 1999; YTS: 112), "Mes'ut su içerlenürdü avrata nazar ederdi." (Anter. XIV. 405)

kaçarlanmak 'kaçar gibi davranmak' (TTS-IV: 2156; YTS: 121), "Teharrüf [Ar.]: Hamle etmek için geri çekilip kaçarlanmak." (Bab. XVI. 1, 292)

kakırlanmak 'Hiddetlenmek, öfkelenmek, kızmak' (TTS-IV: 2173), "Hatun eyitti: Bazardan geçerken bir derzi oğlanına nazarım düştü. Saraya gelicek buyurdum oğlanı getirdiler, don kestirdim, gitmek isteyicek yemek gitirtim yidi, küstahane yapıştım oğlanı bana çektim birkaç busesini aldım, oğlan kakır gibi oldu, ben dahi kakırlandım elimde bıçak var idi dürttüm." (Ferec. XV. 173)⁷

kısarlamak 'muhtar bırakmak, muftakır bırakmak, muhtaç etmek; kıstırmak' (TTS-IV: 2517) "El-mülecciü [Ar.]: Bir kimesneyi kısarlayıcı ve korkutup ana şğındırıcı kimesne." (Terceman. XV. 134)⁸

severlenmek 'kendisini sever göstermek, âşık geçinmek' (TTS-V: 3396; YTS: 184), "Et-teaşşuku [Ar.]: Bir kimesne severlenmek ve âşık geçinmek." (Terceman. XV. 191)

sezerlenmek 'sezer gibi olmak' (TTS-V: 3400; YTS: 185), "Eğer bir amelde bir faide sezerlense elinden geldikçe dürüşür." (Maârif. XV. 200)

uyurlanmak 'uyur görünmek' (TTS-VI: 4046), "Hoca câme-habına girip uyurlandı." (Mevahib. XVI. 702)

⁷ Eski Anadolu Türkçesinin bu örneğinde, *kakırlan-* fiilinin hemen öncesinde kullanılan *kakır gibi olmak* birleşik fiil biçimi ilgi çekicidir; zira yukarıda Ermeni Kıpçak ek dizisinin işlevini üstlenen analitik bir yapının mevcudiyeti örneklerle vurgulanmıştı ki, bu örnek paralelliğin analitik olarak da devam ettiğini göstermektedir.

⁸ Bu örnekte *-n-* dönüşlülük eki kullanılmamıştır.

Olumsuz çatılı örnekler:

açmazlanmak 'açılmak istememek' (TTS-I: 13; YTS: 1), "*Açmazlanurdu meclis-i gülşende gonca liyk // Şebnem güç ile koydu anın ağzına şarap.*" (Mesihî XV. 37)

almazlanmak 'almaktan çekinmek' (TTS-I: 110; YTS: 8), "*Naib-i saltanat şehirde olmaduğundan anın hatırı için almazlanup za'f izhar etti, mübaşeret etmedi* (Kesir. XV. 4, 127)."

begenmezlenmek 'beğenmezlik tavrı takınmak' (TTS-I: 481), "*Câhil, hikmet sözünü işitip dihkeder, beğenmezlenür.*" (Mevahib. XVI. 557)

bilmezlenmek 'bilmez gibi görünmek, bilmezlikten gelmek' (TTS-I: 568; YTS: 33), "*Nice bir pinhan yanam ol bilüben bilmezlene // Baş açıp razım önünde aşikâr etsem gerek* (Cem. XV. 125)"

inanmazlanmak 'inanmaz görünmek, inanmaz durum almak' (TTS-III: 2078; YTS: 115), "*Ger inanmazlanır isen sözcüme // Müşkülünü de süal et özüme.*" (İs. H. XIV-XV. 740)

işitmezlenmek 'duymazlıktan gelmek' (TTS-III: 2118; YTS: 119), "*Pes-i gûş endah [Fa.] Ben ana söz söyledikte işitmezlenür deyecek yerde darbolunur.*" (Aks. XVII-XVIII. 94)

olmazlanmak 'görünüşte çekinir gibi davranmak' (TTS-V: 2976; YTS: 162), "*Cariyeye Husrev el sunucak naz yüzünden cariyeye muti olmazlandı.*" (Câm. Na. XVI. 95)

uyumezlenmek 'uyumaz görünmek' (TTS-VI: 4044; YTS: 225), "*Tesâmür [Ar.]: Uykuyu uyumezlenmek.*" (Bab. XVI. 1, 28)

4. Literatürde "isim-fiil + yapım eki" ek dizisi ile oluşturulan fiiller:

Eski Türkçede bu ek dizisi ile oluşan fiillere rastlanmadığı için bunun ele alındığı bir çalışmaya da sahip değiliz. Bununla birlikte benzer şekilde oluşturulan isimler, Marcel Erdal'ın hem Eski Türkçede kelime yapımını incelediği çalışmada (1992) hem de Eski Türkçenin gramerini ele aldığı çalışmada (2004) dikkate alınmıştır. Bunlara bu bölümün devamında değinilecektir.

Mukaddimetü'l-Edeb'de tespit edilen *kısarla-* ve *kısarlanmak* örnekleri dolayısıyla incelenen Harezmi sahası çalışmalarında

(Hacıeminoğlu, 1997 ve Ata, 2002) bu noktaya temas edilmediği görülmüştür.

“isim-fiil + yapım eki” şeklinde oluşturulan fiillerin yoğun olarak kullanıldığı Eski Anadolu Türkçesinde de sırasıyla Faruk K. Timurtaş (*Eski Türkiye Türkçesi*, 1977), Gürer Gülsevin (*Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, 1997), Gürer Gülsevin - Erdoğan Boz (*Eski Anadolu Türkçesi*, 2004), Hatice Şahin (*Eski Anadolu Türkçesi*, 2007)’in çalışmaları incelenmiş; fakat bu husus konusunda bir değerlendirmenin yapılmadığı görülmüştür. İlginçtir, Timurtaş çalışmasının *-maz* bahsinde yukarıda paylaştığımız örneklerle aynı yapıya sahip bir örnek vermiştir: *işitmezlenesin* (Şeyhî Divanı 164-2) (age.: 136, § 349); ama bu olumsuz çatılı sıfat-fiilin neden ardına bir yapım eki aldığından bahsetmemiştir.⁹ Zikredilen diğer eserler, o dönemde sıklıkla kullanılan ad-fiil + yapım eki örneği olan *-mAK+IIK*’ı mastar ekleri (başka bir deyişle *ad-fiil*) kategorisinde değerlendirmişlerdir (Mansuroğlu, 1998: 247-276; Gülsevin ve Boz, 2004: 146; Gülsevin, 2011: 122; Şahin, 2009: 74)¹⁰. Nesrin Bayraktar tarafından tarihî Türk yazı dillerinde fiilimsilerin incelendiği *Türkçede Fiilimsiler* çalışmasında da *-mAzIIk*’a yer vermesine rağmen (age.: 121), *-mAzIAn-* veya *-Ar/-Ur/-rIAn-* ek dizilerinden bahsetmemiştir.¹¹ Mevzubahis ek dizisi ile oluşturulan fiillerin gözden kaçırılmadığı bir çalışma olarak Eraslan’ın *Eski Türkçede İsim-fiiller* (1980)’inden bahsedebiliriz. Eraslan, çalışmasında “İsim-fiillerin isimden fiil yapma ekleri ile fiil gövdeleri haline gelmeleri pek yaygın olmamakla beraber, bazı örneklerine Eski Anadolu Türkçesi’nde rastlanmaktadır.” diyerek *-mAz* isim-fiilinin *+IAn-* yapım eki ile genişleyerek *bilmezlen-* gibi örnekler meydana getirdiğine dikkat çekmiştir (age.: 14). Ne var ki, Eraslan’ın bu örneğin olumlu çatıdaki örneklerinden bahsetmeyi unuttuğunu söylemeliyiz.

Mevzubahis ek dizisi ve paralelleriyle oluşturulan fiiller dışında, aynı sistematik ile oluşturulmuş isimler ile ilgili olarak literatürde ne

⁹ Timurtaş’ın, 1961 tarihli “Şeyhî ve Çağdaşlarının Eserleri Üzerinde Gramer Araştırmaları -II: Şekil Bilgisi” adlı makalesinde yine bu örnek hiçbir izahat olmadan verilmiştir.

¹⁰ Şahin, ayrıca *-IşIIk* (< *-ış+IIk*) ek dizisini de vermiştir (age.: 74).

¹¹ Bununla birlikte, *-maKIIK* ve *-GIIUK*’a temas etmiştir (age.: 19, 30)

söylendiğine bakıldığında, fiil şekillerine nazaran çok daha fazla bilgi bulunmakta, bunun yanı sıra bu şekillerin pek çok kitapta kategorize edildiği görülmektedir.

Eski Türkçe dönemine dönersek; Gabain'in, *Eski Türkçenin Grameri* adlı çalışmasında sıfat-fiil + yapım eki sistemiyle oluşturulmuş *-γuluq*, *-γusuz*, *-γuqa*, *-γuçı* / *-güçi* eklerini "genişlemiş" şekiller olarak (age.: 52, § 115), *-maqlıγ* / *-mäklig* ve *-maqsız* / *-mäksiz* eklerini de "ek yığılması örnekleri" olarak vermiştir (age.: 57, § 143) ki, bu iki yaklaşım bile kendi içinde tutarsızdır. Zaten, Gabain'in çalışmasında yapım ekleri ile fiilimsi ekleri arasında kesin bir çizgi yoktur, dolayısıyla bu sistemi oluşturan farklı unsurları ayırt etmesi beklenemez. Eski Türkçe cephesinden bu yapılara ilk değinen, bildiğimiz kadarıyla, Erdal'dır. Erdal, *-mAkIXg*, *-mAksXz*, *-gUIXksXz* gibi "isim-fiil + yapım eki" ek dizilerini ilk olarak *Old Turkic Word Formation* adlı çalışmasında değerlendirmiştir (bk. 1991: 155, 368, 396)¹². Bu çalışma her ne kadar yapım kategorisine adanmışsa da bu biçimlere de yer verilmiştir. Erdal, partisip karakterli bu şekilleri çalışmasına dâhil edişini, bunların az da olsa *leksikalleşmiş* örneklere sahip oluşları ile açıklar ve isimden isim yapan *+sXz*, *+IXg* gibi eklerin fiillere nasıl bağlandığı bu ekler sayesinde görebildiğimizi ifade eder (1991: 155, 369). Erdal, *+mAkIXg*, *+mAksXz* gibi yapıların runik metinlerde hiç görülmeyip Eski Uygur döneminde belirmesinde tercüme faaliyetlerinin rolü olduğunu, yani yabancı kalıplardan aktarılmış ya da en azından yabancı sentaks sistemleri için kullanışlı bir karşılık olarak ortaya çıkmış olabileceğini ifade etmiştir (1991: 155). Erdal, *A Grammar of Old Turkic* adlı çalışmasında da *+mAksXz*'in, kullanıldığı örneklerin büyük bir bölümünde, bitimli bir fiil özgürlüğüne sahip olup, *leksikalleştirmek* üzere değil içinde yer aldığı pasajlar için (geçici olarak) oluşturulduğunu dile getirir (2004: 291).¹³

Modern Türkiye Türkçesine bu açıdan bakıldığında, -yaygın olarak kullanılmadıkları için- fiil şekilleri ile ilgili çok az bilgiye

¹² *-mAkIXg* müstakil bir başlık altında değil *+IXg* maddesinde değerlendirilmiştir.

¹³ Erdal, bununla paralel olarak *-gUIXksXz*'un da leksikalleşmeye zemin hazırlamadığı, dolayısıyla bu ek dizisinin sözcük oluşturmak maksadıyla kullanılmadığına vurgu yapmıştır (1991: 369).

ulaşmaktadır. Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri - Şekil Bilgisi* adlı çalışmasında *-mAzlan-* ek dizisi için şöyle demektedir: “Bazı eserlerde, kişisel bir üslup özelliği hâlinde *-mAz*’lı geçici adların *+IA-* addan fiil yapma eki alarak *-mAz* olmak “*-maz* gibi olmak, *-mAz* gibi davranmak” anlamında bir fiil oluşturduğu da görülüyor. *bilmezlenip, gelmezlenir, geçmezlenince*” (age.: 961).¹⁴ Söz konusu ek dizisi ile oluşturulmuş fiiller bir tarafa bırakılırsa; Banguoğlu [*-mazlık, -maklık*] (2007: 270, 271), Gencan [*-meklik, -medük, -mezlik*] (1979: 211, 231, 232), Deny [*-meklik*] (1942: 424 § 712), Lewis [*-mekli, -mekli*] (1967: 169, 170), Göksel & Kerslake [*-(A/I)rcAsInA/-mİşçAsInA*] (2005: 89) gibi isimlerde bu ek dizisi ile oluşturulan isim şekillerine yer verilmiş, fakat bu yapıya dair bir açıklama yapılmamıştır.¹⁵

Eraslan, isim-fiillerin isimden isim yapma ekleri alışı ile ilgili olarak, bu şekilde genişlemeye elverişli olmadıklarını; ancak bazı isim-fiillerin bir kısım isimden isim yapma ekleriyle genişleyebildiğini çağdaş Türk yazı dillerindeki *-GAN+IIK*¹⁶ (Özb.), *-(X)r/mAs+IIK* (Özb., KBlk., Uyg., TT.)¹⁷, *-mİşç+IIk* (TT.) ve tarihî Türk yazı dillerindeki *-GU+çI, -GU+IUK, -GU+sIz* ekleri ile izah etmiştir (age.: 14).

Türkiye Türkçesindeki istisnai ek dizileri

Türkiye Türkçesinin kelime yapımı kategorisine giren *-mAcA, -mAlA-* ve *-(X)şLA-* ek dizileri yukarıda değerlendirilen yapıya benzerliği ile dikkat çekicidir. Fakat bunların farklı olarak kalıcı isimler oluşturmaya olan yatkınlığı yapılarını incelememizi gerekli kılar.

¹⁴ Korkmaz, bunun yanında bu sıfat-fiilin olumlu çatısı ile yapılan fiil örnekleri olarak da *kayarlama* ‘kayarlama işi’, *kayarlamak* ‘1. Hayvanın eskiyen nallarını onarmak, eskiyen nalın çivilerini yenilemek. 2. At nalını veya düven taşlarını yeniden koymak veya onarmak. 3. Sövmek, küfretmek.’, *değerle-*, *değerlen-*, *değerlendir-* ve *uyarla-* ‘intibak ettirmek, adapte etmek’ fiillerini vermiştir (age.: 955); fakat bunların yapıları tartışmalıdır. Öncelikle bu fiiller, Eski Anadolu Türkçesindeki gibi olumsuz çatısı ile birlikte kullanılma esnekliğine sahip değildir ki, örneğin *değerle-* fiili ve bu gövdeden türetilenler *değ-* fiilinden değil, *değer* isminden türetilirler. Dolayısıyla sağlıklı örnekler değildir.

¹⁵ Ergin ve Karaağaç’ta bu tarz yapılara rastlanmamaktadır bk. Ergin, 2002: 186, 200; Karaağaç, 2012: 304, 308.

¹⁶ Bu yapı müstakil bir makalede ele alınmıştır: bk. Koraş, 2007.

¹⁷ Özbekçe ve Uygurcada bulunan bu şekiller için bk. Öztürk, 1997: 222, 224. Ayrıca bk. Korkmaz, 2011: 53.

I) -mAcA: Hikmet Koraş, “-maca/-mece Eki Üzerine Bir Deneme” adlı çalışmasında kendisinden önce bu yapıya değinen Banguoğlu, Ergin, Korkmaz¹⁸, Hatiboğlu, Eckmann, Zülfikar, Hengirmen, Biray, Çeneli gibi bilim adamlarının görüşlerini paylaştıktan sonra şöyle der: “Ulaşabildiğimiz kaynakların ortak kanaati ekin birleşik bir ek olduğudur. Bir diğer ortak husus da ekin yiyecek, hastalık ve oyun isimleri türettiği şeklindedir. Banguoğlu, Korkmaz ve Zülfikar ekin fiillerden tarz ve durum ifade eden isimler türettiğini; Eckmann ise farklı olarak incelediği eserde ekin sıfat ve zarf fiil olarak kullanıldığını belirterek örnekler veriyor.” (2001: 351).¹⁹ Bu makalede Anadolu ağızlarından verilen diğer örneklerle ekin farklı kullanımları ortaya koyulmuş; fakat bu ek dizisinin morfemleri (daha doğrusu ilk unsur olan -mA) açıklığa kavuşturulmamıştır. Yukarıda zikredilen isimlerden Hatiboğlu ve Eckmann, bu ekin isim-fiil olduğunu, diğerleri ise yapım eki olduğunu konusunda düşünmekteledir; fakat neden yapım eki veya neden isim-fiil eki olduğu hakkında bir açıklama yapmamışlardır. Bu birleşik ekin zarf görevini göz önünde bulundurarak, Türkiye Türkçesinde +CA eki ile yan yana geldiğinde zarf oluşturan eklerle bakacak olursak, +lX ve +sXz eklerini yani isimden sıfat yapan ekleri görürüz. Bunlar ad türünde bir sözcüğe gelerek onları sıfatlaştırır. Her örnek için uygulanabilir olmasa da, bu eklerle sıfatlaştırılan sözcükler de +CA alarak zarflaşırlar.

¹⁸ Koraş; Korkmaz’ın *Şekil Bilgisi* çalışmasını dikkate almamıştır. Korkmaz, fikir değiştirmiş olsa gerek ki, 2003’te yayımlanan *Türkiye Türkçesi Grameri - Şekil Bilgisi*’nde “-mA fiilden ad türetme ekiyle +cA addan ad türetme ekinin kaynaşmasından oluşan bu birleşik ek, fiil kök ve gövdelerinden bir işin yapılma tarzını ve şartını ortaya koyan adlar türetmiştir.” demektedir (bk. Korkmaz, 2009: 93). Oysaki 1958’de yayımlanan “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme” adlı makalesinde ise “Fiil köklerinden -ma/-me ekleri ile türetilen hareket isimlerinden de, +ça eki, ‘bir fiilin gösterdiği oluş ve kılış yapmaya mahsus, bir faaliyet vasıtası ve sureti ile’ anlamlarında tahsis isimleri yapılır.” demiştir (Korkmaz, 1958: 59). Bu birleşik ekin yapısını anlamak noktasında, bu fikir değişikliği gayet önemlidir; zira eğer bu ek dizisi Korkmaz’ın 1958’de makalede belirttiği üzere hareket ismi (diğer bir deyişle kılış adı bk. Korkmaz, 2007: 146), yani ad-fiil veya sıfat-fiil ise bizim ele aldığımız yapıya denk bir oluşum örneği teşkil eder.

¹⁹ Eckmann, Karamanlıcadaki zarf -fiil ve sıfat-fiili işlevinde olan -mAcA ekini işleyişi ile diğerlerinden ayırılır (bk. Eckmann, 1953). Bu yüzden, sesteş bu iki ek dizisini farklı değerlendirmek gerekir.

Örnekleme gerekirse, *akıl* sözcüğü bir ad olarak *+IX* aldığı *akıllı* sıfat, daha sonra *+CA* aldığı *akıllıca* şeklinde bir zarf oluyor. Dolayısıyla *-mAcA* birleşiminin de ilk unsurunun öncelikle sıfat yapan bir ek olup olmadığına bakılmalıdır. Korkmaz, sıfat fonksiyonunu *-mA* ad-fiilinin farklı bir işlevi sayarken (2009: 92), Banguoğlu, bu ekin Eski Türkçede sıfat-fiil anlatımında sıfatlar ve sıfattan gelme adlar yaptığını, fakat daha o dönemde sıfat-fiil fonksiyonunu kaybettiğini, zira olumsuz biçimine rastlanmadığını söyler (age.: 265, § 231). Eski Türkçe tartışmasını bir yana bırakırsak, Türkiye Türkçesinde geldiği fiille sıfat oluşturan bir ekin varlığı, *kesme taş*, *yazma eser*, *dolma teker*, *gömme balkon*, *asma tavan*, *basma entari*, *süzme yoğurt*, *burma bilezik*, *takma diş* vd. örneklerle sabittir. Yalnız, *-mAcA* ekinin sıfatlık (*aldatmaca söz*, *kurmaca eser* gibi) ve adlık (*Darılmaca gücenmece yok.*) durumları ekin mahiyetini kesinleştirmemiz güçleştirir. Korkmaz, bu duruma şöyle bir yorum getirir: "*+CA* eşitlik durumu eki addan sıfat türeten bir ek olduğu için *+mAcA* ekiyle kurulan adlar aslında birer sıfat olup, kendisinden sonra gelen adların atılmasıyla adlaşmış olabilirler." (2007: 93). Banguoğlu ise *atmaca*, *boğmaca*, *çekmece* gibi addaş farklı birleşikten gelmiş olabileceklerini söyler (age.: 268). Bu ekin adlar türetişine bir yorum getirilemese bile, Korkmaz'ın mantığı farklı bir şekilde işletilirse, zarf durumunda olan *-mAcA* ekli unsur sıfat-fiil yoluyla ilişki kurduğu ad türündeki sözcüğe aradaki sıfat-fiili düşürerek doğrudan bağlanmış da olabilir. Yani bir kısaltma grubu gibi, *kesmece satılan karpuz* sıfat öbeği aradaki unsuru atarak *kesmece karpuz* olmuş olabilir. Bununla birlikte *çekmece*, *atmaca* ve Koraş'ın Türkiye Türkçesi ağızlarından tespit ettiği birçok örnekteki {mA} unsuru izahsız kalmaktadır.

II) -(X)şLA²⁰: Banguoğlu bu ek için "*Bunlar fiilden isim yapmış -iş adfiil ekiyle isme ek -le-'nin kaynaşma istidadından doğmuş nadir kelimelerdir. -erle- fiilleri yapısında ve anlatımında olup bu da bu -ekle-, -ele-, -iktir-, -iştir- fiilleri gibi edeleme fiili anlatımı bağlamaktadır.*" der ve şu örnekleri paylaşır: *itişlemek*, *kakışlamak*, *dürtüşlemek*, *tarışlamak*, *türüşlemek*, *çakuşlamak*. (age.: 290). Türkiye Türkçesinde, bu örneklerden sadece *kakışlamak* 'itelemek, sarırmak, sokuşturmak;

²⁰ Banguoğlu'nun sunumuyla *-işle-*. Bu eke Korkmaz (2007) ve Ergin (2002)'de rastlanmamaktadır.

yapılan iyiliği başa kakmak' (TTAS), *dürtüşlemek* 'birkaç kez dürtmek' (GTS), 'dürtüp durmak' (TTAS), *taraslamak* 'hık. tarla, bağ, bahçe vb. yerlerden kaldırılan üründen artakalanları toplamak' (GTS), 'tarla, bağ ve bahçeden kaldırılan üründen arta kalanları toplamak; altüst etmek, araştırmak, karıştırmak' (TTAS), *çakuşlamak* 'sır saklayamamak' (TTAS) fiillerini tespit edebildik. Bunlardan *tarasla-* fiili, eğer *çabala-* ve *çaba* sözcüklerinde olduğu gibi bir ters türetim durumu söz konusu değilse, *-(X)şLA-* fiilleri arasından çıkartılmalıdır; zira *taras* 'hık. tarla, bağ, bahçe vb. yerlerden toplanan üründen artakalanlar' (GTS), 'tarla, bağ, bahçe vb. yerlerden toplanan üründen arta kalanlar' (TTAS). Bunun yanında *tara-* fiili ad-fiil ekini *-(y)Xş* olarak alır, dolayısıyla *tarayış* ve bu birleşik ile de *tarayışla-* olması gerekirdi. *çakuşla-* fiilinin ise yapısı belirsizdir. Bu durum elde iki sağlıklı örnek vardır; ancak bunların oluşumunda ikinci bir ihtimal olduğunu da söylemek gerekir ki, bu birincisinden daha kandırıcıdır. Türkiye Türkçesinde *kakış-* 'dürtüşmek, itişmek' (GTS), 'toslaşmak; itelemek, birbirini itelemek; el şakası yapmak; karşılıklı söz direnişinde bulunmak, iddia etmek; birini çekememek' ve *dürtüş-* 'birbirini dürtmek' fiilleri mevcuttur ve fiilden fiilden yapan *-(X)ş-* eki, Banguoğlu'nun da gramer kitabında yer verdiği (bk. 2007: 290, § 256) *-iştir-* edeleme (*frequentative*) birleşimini oluşturan bir ektir. Bu durumda *-la-* ekinin de fiilden fiil olması gerekir ki, genel Türkçede bu ek Osm. *tyrma-la-*; Çağ. *koy-la-* 'verjagen || kovmak', *or-la-* 'aufsteigen || yükselmek, tırmanmak' edeleme fiillerinde mevcuttur (bk. Räsänen, 1957: 166). Dolayısıyla bu birleşik eki "yapım eki + yapım eki" olarak değerlendirmeliyiz.

III) -mAlA-: Banguoğlu bu ek için, "Bunlar yukarıda *-işle-* fiilleriyle yapı ve anlatımca aynı, fiilden isimlerden fiil örneğinde, kelimelerdir (*dürtüşlemek x dürtelemek*). Bu az sayıda edeleme fiilleri böyle bir birleşige mal edilebilir: *karmalamak, kırmalamak, çığmalamak, sarmalamak, kakmalamak, tırmalamak.*" (age.: 293) der. Korkmaz ise, "Fiilden ad türeten *-mA* ekiyle addan fiil türeten *+lA-* ekinin kaynaşmasından oluşmuş birleşik bir ektir. Çok az sayıdaki bu pekiştirme ya da yineleme işlevi görülmektedir: *kakmala-* 'kakıp karıştırmak', *karmala-* 'tutup kavramak', *kırmala-* 'TTS: art arda kırmak, ufaltmak, doğramak', *sarmala-* 'iyice, sıkıca sarmak', *sürmele-* 'iyice sürüp

kapamak, *tırmala*- ‘*tırnakla çizmek, tırnakla hırpalamak*’, *yarmala*- ‘TTS: *uzunlamasına kesmek, doğramak*’ (2009: 129) demektedir.

Verilen örneklerden bazılarının Türkçenin tarihi metinlerinde farklı bir gövde ile tanıklanmaları *-mA+IA-* etimolojisini çürütmektedir. Şöyle ki, bu fiillerden *karmala*-’nın gövdesi VIII. yy. Uygur metinlerinde geçer: *karva*- ‘to grope || el yordamıyla aramak, yoklamak’ ve bu fiil modern Türkiye Türkçesindeki *kavra*-’nın asli şeklidir (Clauson, 1972: 646).²¹ *tırmala*- fiili de eş zamanlı olarak *tırman*- göz önünde bulundurulduğunda ve art zamanlı olarak da Eski Türkçedeki *tarma*- ‘tırmalamak’ (DLT-II: 364), Memluk-Kıpçak Türkçesindeki *tırna*- (ve *tırma*-) ‘tırmalamak’ (TZ. 15a-2) (Atalay, 1945: 29) dikkate alındığında bu fiilin de söylenen şekilde oluşmadığını görmek mümkündür. Räsänen’den yapılan yukarıdaki alıntıda geçen Osmanlıca *tyrma-la*- örneği de bunu destekler. *sarmala*- fiili de yine Türkiye Türkçesindeki *sarmaş*- sözcüğü mevcutken bu yapı ile izah edilemez; çünkü iki şekil de **sarma*- tabanına dayanır.

Bu değerlendirmeden sonra diyebiliriz ki, kalıcı sözlük birimleri oluşturmaya yatkın ek dizileri isim-fiil karışımı değildir; fakat uzun bir süreçten sonra isim-fiil vasfını bırakıp yapım eki gibi ET. *-gUçl* gibi şekiller de görülmektedir.

SONUÇ

• Görüldüğü üzere Ermeni Kıpçakçasındaki *-gAnlAn-*, *-mAgAnlAn-* yapısı sadece gramer-sözlük mahiyetindeki eserlerde sınırlı sayıda bulunurken, diğer eserlerde daha yaygın bir şekilde *-(mA)gAn + yardımcı fiil* yapısı tercih edilmiştir. Bu, sözlük-gramer yazıcısının morfolojik olan Ermenice yapılarla karşılık yine morfolojik olan Kıpçakça yapılar tercih ettiğinin bir göstergesi olabilir. Bununla birlikte, bu ek dizisinin tercih edilmesi tamamen yapay sayılamaz; zira görüldüğü üzere paralel bir yapı olan *-Ar*, *-Ur*, *-r + lAn-* ve *-mAz+lAn-* ek dizisi Eski Anadolu Türkçesinde kendini göstermektedir. Dolayısıyla bu

²¹ Clauson, doğrudan böyle bir söz söylemiyor; ancak çalışmasında Eski Anadolu Türkçesindeki XIV.-XVI. yy. aralığında kullanılan *karva*- ‘to grasp, touch, feel || kavramak, dokunmak, hissetmek’ fiiline temas edişi bu çıkarıma doğrudan işaret ediyor.

yapının oluşumunda ciddi anlamda bir dil kontakı etkisinden bahsedilemez.

- **-gAnlAn-, -mAgAnlAn-** yapısının kendi sahası içinde az kullanılmış olmasının başka bir sebebi de bu ek dizisinin olumsuz formda üç heceli olması, birden fazla heceli fiillere eklendiğinde çok heceli bir yapı oluşturması, bunun da dilde en az çaba kanununa ters düşmesi olabilir.

- **Peki bu tür yapılar kelime yapımı kategorisinde mi yoksa isim-fiillerin durduğu noktada mı değerlendirilmeli? Bir gramer kitabında hangi başlık altında yer almalı?** Buna şöyle cevap verilebilir: Hem Ermeni Kıpçakçasındaki hem de Eski Anadolu Türkçesindeki fiil örneklerinde bulunan bu ek dizileri, isim-fiil eklerinin fiillere geliş serbestisine benzer bir şekilde, *leksikalleştirici* bir amaç gütmeyen geçici olarak fiillere eklenmiştir. Dolayısıyla yapım kategorisinden daha ziyade isim-fiiller ile birlikte ya da aynı kategoride ele alınmadılar. Bunun yanında metin neşirlerinde de (çevriyazı çalışmalarında) hazırlanan dizinlerde madde başında değil, isim-fiiller gibi madde içinde yer almalıdır.

- Bu düşünce, şu şekilde de desteklenebilir: Eski Türkçede -gU sıfat-fiil eki + çl isimden isim yapım ekinin birleşmesi ile oluşan -gUçl eki de tarihî Türk yazı dillerinde uzun bir dönem sıfat-fiil eki işlevine sahip olmuştur. Öyleyse bu tip birleşmelerde devreye giren yapım eki, kategori konusunda isim-fiil unsuruna tabii oluyor diyebiliriz. Bununla birlikte, yukarıda belirtildiği gibi, bu birleşik ekler zamanla görev değiştirme gibi bir süreç de yaşayabilirler.

- Literatüre bakıldığında, yukarıdaki maddeye paralel olarak, isim-fiil + yapım eki birleşimindeki isimlerin (-mAklık, -mAklı, -maksızın, -mAzlık vd.) isim-fiiller başlıkları altında yer aldığı görülmektedir. Öyleyse Ermeni Kıpçakçası -gAnlAn-, -mAgAnlAn- ve Eski Anadolu Türkçesi -Ar(, -Ur, -r)lan- / -mAzlan- da ilgili gramer kitaplarında «isim-fiil» başlığı altında değerlendirilmelidir.

KISALTMALAR

- age. : Adı geçen eser.
agm. : Adı geçen makale.
bk. : Bakınız.
Çağ. : Çağatayca.
Osm. : Osmanlıca.
Özb. : Özbekçe.
TT. : Türkiye Türkçesi.
TZ. : Et-tuhfetü’z-zekiyye fi’l-lûgati’t-Türkiyye.
Uyg. : Uygurca.

KAYNAKÇA

ARIKAN, İbrahim (2006), “Ermeni Harfleriyle Yazılmış Zebur, Metin-Dizin”, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gaziantep.

AĞCA, Ferruh (2010), Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Dil Araştırmaları 02, Ankara.

ATALAY, Besim (1945), Ettuhfet-üz-zekiyye fil-Lugat-it-Türkiyye, İstanbul.

ATALAY, Besim (2006), Kâşgarlı Mahmud - Divanü Lûgat-it-Türk, TDK Yay., Ankara.

AYNAKULOVA, Gülnisa (2009), “Ermeni Kıpçaklar mı Gregoryen Kıpçaklar mı?”, Milli Folklor, 84, s. 114-126.

BANGUOĞLU, Tahsin (2007), Türkçenin Grameri, TDK Yay., Ankara.

BAYRAKTAR, Nesrin (2004), Türkçede Fiilimsiler, TDK Yay., Ankara.

BODROGLIGETI, András J. E. (2012), A Grammar of Chagatay, Lincom Europa, München.

CLAUSON, Sir Gerard (1971), “Armeno-Qypçak”, Rocznik Orientalistyczny, T.34, z. 2, Wiesbaden, 7-14.

CLAUSON, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.

DENY, Jean (1942), *Türk Dili Gramer (Osmanlı Lehçesi)*, (Çev. Ali Ulvi Elöve), İstanbul.

ECKMANN, Janos (1953), "Karamanlı Türkçesinde *-maca* Ekli Fiil Şekli", *TDAY-Bellekten*, s. 45-48.

ERASLAN, Kemal (1980), *Eski Türkçede İsim-fiiller*, İstanbul.

ERDAL, Marcel (1991), *Old Turkic Word Formation - A Functional Approach to the Lexicon*, Otto Harrossowitz, Wiesbaden.

ERCİLASUN, Ahmet Bican (1984), *Kutadgu Bilig Grameri - Fiil*, Ankara.

ERDAL, Marcel (2004), *A Grammar of Old Turkic*, Brill, Leiden-Boston.

ERGİN, Muharrem (2002), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yay., İstanbul.

GABAIN, Annemarie (2007), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. Mehmet Akalın), TDK Yay., Ankara.

(KPN-I=) GARKAVETS, Aleksandr (2002), *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie I, Katalog i Teksti Pamyatnikov, Armyanskim Pismom*, Almatı.

(KPN-II=) GARKAVETS, Aleksandr (2002), *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie II, Pamyatniki Duhovnoy Kulturi, Karaimov, Kumanov-Polovtsev i Armyano-Kıpçakov*, Almatı.

(KPN-III=) GARKAVETS, Aleksandr (2010), *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie III, Kıpçakskoe Slovar*, Almatı.

GÖKSEL, Aslı, KERSLAKE, Celia (2005), *Turkish: A Comprehensive Grammar*, Routledge, London & New York.

GÜLSEVİN, Gürer (2011), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yay., Ankara.

GÜLSEVİN, Gürer, BOZ, Erdoğan (2004), *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.

GÜNER, Galip (2013), *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Kesit Yay., İstanbul.

İLKER, Ayşe (1997), *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, TDK Yay., Ankara.

KARAAĞAÇ, Günay (2012), Türkçenin Dilbilgisi, Akçağ Yay., Ankara.

KARAMANLIOĞLU, Ali. Fehmi (1994), Kıpçak Türkçesi Grameri, TDK Yay., Ankara.

KASAPOĞLU-ÇENGEL, Hülya (2012), "Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi", Dil Araştırmaları, Ankara, Bahar, S. 12, s. 17-81.

KORAŞ, Hikmet (2001), "-maca, -mece Eki Üzerine Bir Deneme", Türklük Bilimi Araştırmaları, Sivas, s. 349-358.

KORAŞ, Hikmet (2007), "Özbek Türkçesinde -gän/-kän, kıän Sıfat-fiil Eki, Yapım Ekiyi Genişlemiş -gänlig/-känlig, -kıänlig Şekli ve Türkiye Türkçesinde Kullanışlara Karşılık Gelen Şekiller", Türklük Bilimi Araştırmaları, 2007 Bahar, Niğde, 143-167.

KORKMAZ, Zeynep (1958), "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim

Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", TDAY-Belleten, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (2007), Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (2009), Türkiye Türkçesi Grameri - Şekil Bilgisi, TDK Yay., Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (2011), Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları, TDK Yay., Ankara.

LEWIS, Geoffrey (1967), Turkish Grammar, Oxford University Press, Oxford & New York.

MANSUROĞLU, Mecdut (1998), "Eski Osmanlıca", Tarihi Türk Şiveleri (Çev. Mehmet Akalın), TKAE Yay., Ankara.

ÖNER, Mustafa (1998), Bugünkü Kıpçak Türkçesi, TDK Yay., Ankara.

ÖZTÜRK, Rıdvan (1997), Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil, TDK Yay., Ankara.

PRITSAK, Omeljan (1998), "Ermeni Kıpçakçası", Tarihi Türk Şiveleri, (Çev. Mehmet Akalın), TKAE Yay., Ankara.

RÄSÄNEN, M. (1957), Materialien Zur Morphologie Der Türkischen Sprachen, Helsinki.

SEREBRENIKOV, B. A., GADJIEVA N. Z. (2011), Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı-Tarihî Grameri, (Çev. Tefik Hacıyev, Mustafa Öner), TDK Yay. Ankara.

(DAK=) TRYJARSKI, E. (1968-72), Dictionaire Armeno-Kiptchak – D’après Trois Manuscrits des Collections Viennoises (Fascicules I-IV), Warszawa.

TİMURTAŞ, Faruk K. (1961), “Şeyhî ve Çağdaşlarının Eserleri Üzerinde Gramer Araştırmaları -II: Şekil Bilgisi”, TDAY-Belleten, Ankara, s. 53-136.

TİMURTAŞ, Faruk K. (2012), Eski Türkiye Türkçesi, Akçağ Yay., Ankara.

TRYJARSKI, E. (2001), “Arabic and Persian Loan Words in Armeno-Kipchak”, Hasan Eren Armağanı, Ankara: TDK Yay.,

YÜCE, Nuri (1993), Mukaddimetü'l-Edeb Hvarizm Türkçesi İle Tercümeli Şuŝter Nüshası, TDK Yay.

Ağ Kaynakları

(GTS=) Güncel Türkçe Sözlük:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts (Erişim tarihi: 25.11.2013)

(TTAS=) Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts (Erişim tarihi: 25.11.2013)